

Σχόλιον

SOOMEN BYZANTIN TUTKIMUKSEN SEURA KYH JÄSENLEHTI
MEDLEMSPLAD FÖR SÄLLSKAPET FÖR BYZANTINSK FÖRSKNING RF.

1/2006

Σχόλιον θ' ζφιγ'

6. Vuosikerta/Årgång

Julkaisija/Utgivare:

Bysantin tutkimuksen seura ry./Sällskapet för byzantinsk forskning rf.

Perustettu v. 2001/Grundad år 2001

Sisällys:

Päätoimittajan tervehdys / Meri Päivärinte s. 1

Uskontososiologia ja pyhiinvaellus nykypäivän
kreikkalaisissa naisluostareissa / Mari-Johanna Rahkala s. 2-6

Parva litteraria Byzantina

Suvi-Anne Siimes ja sisar Kristoduli:

Taivas alkaa maasta / Meri Päivärinte s. 7

Sibyllat idän ja lännen, antiikin ja keskiajan välissä / Jesse Keskiäho s. 8-12

Bysantin jäljet nykymaailmassa

Monrealen luostari / Anna Rosa Lappalainen s.14-15

Tapautuu BTS:ssa - vuosikokouskutsu s.16

TOIMITUS/REDAKTION:

Meri Päivärinte

meri.paivarinne@helsinki.fi

Punavuorenkatu 20 A 2

00150 Helsinki

Tervehdys, hyvät bysantin ystävät !

Tällä kertaa Skholion on koottu löyhästi luostari-teeman ympärille. Mari-Johanna Rahkalan kirjoittama, ja hänen äitinsä kuvittama artikkeli kreikkalaisista naisluostareista uskontososiologisesta näkökulmasta antoi kimmokkeen kerätä myös muuta materiaalia aiheen tiimoilta. Kuin tilauksesta Suvi-Anne Siimeksen ja Nunna Kristodulin kirjeenvaihto julkaistiin juuri - myös siinä liikutetaan luostarin ja maailman välillä, ja dialogi kahden naisen välillä herättää monia ajatuksia myös luostarielämän pysyvyydestä aikojen halki lähes muuttumattomana. Myös Anna-Rosa Lappalaisen juttu on luostariaiheinen, hän esittelee Monrealen upean bysanttiluostarin Sisiliassa. Jesse Keskiäho valottaa Sibylojen maailmaa artikkelissaan.

Muutama edellinen numero on keskittynyt Bysantin naisiin, ja tällä kertaa pääroolissa ovat jopa nykynaiset! Tähän on syynä yksinkertaisesti se, että kirjoittajista ovat aktivoituneet näistä aiheista kirjoittavat. Toivottavasti seuraavaan numeroon löytyisi jo hiukan miesnäkökulmaakin, etteivät roolitukset mene aivan sekaisin!

BTS:n elo seurana on ollut viime kauden hieman tavallista hiljaisempaa. Pyrimme hallituksessa järjestämään enemmän toimintaa tulevana vuonna. Hallituskin on saanut uutta väriä. Seuran puheenjohtajana jatkaa Matti Kotiranta. Jukka Korpela, Anneli Luhtala ja Tuula Majurinen olivat pyytäneet eroa hallituksesta. Ero myönnettiin heille. Hallituksen uusiksi jäseniksi valittiin HuK Meri Päivärinne, TM Mari-Johanna Rahkala sekä FT Ilkka Syväne. Entiseen tapaan hallituksessa jatkavat varapuheenjohtaja Martti Leiwo, sihteeri Sanna Kittelä, Jeanette Lindblom sekä Acta Byzantina Fennican päätoimittaja Mika Hakkarainen. Sanna Kittelän viimeistellessä graduaan Villa Lanten suojissa sihteerin tehtäviä hoitaa Mari-Johanna Rahkala.

Viime vuonna aikataulutkin ehtivät venähtää, mutta nyt teemme ryhtiliikkeen, ja vuosikokous pidetään 27.4. klo 17.00 tutumpaan aikaan. Kokouksen yhteydessä TM Mari-Johanna Rahkala esitelmöi naisluostareiden rooleista ja funkti-oista uskontososiologisesta näkökulmasta. Hän viimeistelee pyhiinvaellusta kreikkalaisissa naisluostareissa käsittelevää väitöskirjaansa Helsingin yliopistossa Uskontotieteen laitoksella. Tässä yhteydessä myös toivotan kaikki jäsenet tervetulleiksi vuosikokoukseen, on esitelmöitsijällekin aina mukavampaa, jos kuulijoita riittää.

Toivotan kaikille erittäin aurinkoista kevättä!

Meri Päivärinne
Lontoossa 5.4.

Uskontososiologia ja pyhiinvaellus nykypäivän kreikkalaisissa naisluostareissa

Mari-Johanna Rahkala

Uskontososiologia on eräs uskontotieteen lähestymistavoista ja se on kiinnostunut erityisesti uskonnon ja yhteiskunnan välisestä riippuvuussuhteesta. Tarkasteltaessa pyhiinvaellusta kreikkalaisissa naisluostareissa uskontososiologian näkökulmasta, huomio kiinnittyy itse ilmiön lisäksi laajemmin myös edellä mainittuun riippuvuussuhteeseen sekä niihin lukuisiin rooleihin, joita luostareilla voidaan kreikkalaisessa yhteiskunnassa ja uskonnollisessa elämässä katsoa olevan. Uskontotieteen alaan kuuluvan väitöskirjani aiheena on nykypäivän kreikkalainen naisluostari pyhiinvaelluskohteena. Työn tavoitteena on selvittää luostareiden ja niissä vierailevien pyhiinvaeltajien välistä vuorovaikutusta. Tutkimuksen ja tutkimuskysymysten muotoilun lähtökohtana toimii havainto, jonka mukaan kreikkalainen naisluostari on instituutio, joka toimii monimuotoisessa vuorovaikutussuhteessa ympäröivän yhteisön kanssa. Kreikkalaiset naisluostarit ovat dynaamisia uskonnollisen, sosiaalisen ja joissakin tapauksissa jopa poliittisen elämän näyttämöitä. Uskonnollisilla organisaatioilla kuten luostareilla on yhteiskunnassa monimuotoisia rooleja; ne edustavat uskonnollisuuden aspektien koko kirjoa.

Väitöskirjatutkimus edustaa laadullista tapaustutkimusta ja kenttätyö muodostaa siitä merkittävän osan. Tutkimusaineisto on kerätty eräässä thessalonikilaisessa naisluostarissa haastattelemalla ja havainnoimalla luostarin pyhiinvaeltajia. Syvähaastatteluja on 25 kappaletta ja osallistuvan havainnoinnin annin olen koonnut tutkimuspäiväkirjaan. Thessalonikissa sijaitseva naisluostari on omistettu Jumalanäidin Kuolonuneen nukkumiselle ja se on perustettu vuonna 1957. Luostariyhteisössä on 45 nunnaa, jotka ovat keskenään eri ikäisiä edustavat ja erilaisia koulutustaustoja. Luostari sijaitsee vuoristoisella alueella, mutta sinne on helppo tulla Thessalonikista, joten luostarissa käykin päivittäin pyhiinvaeltajia. Vuositasolla pyhiinvaeltajia käy luostarissa noin 20 000.

1970-luvun alussa Athos-vuorella oli noin 1000 munkkia. Nyt munkkien määrä on noussut lähes kolmeen tuhanteen. 1970-luvulla voimistui myös luostarien muuttoliike Athokselle. Monet munkit, jopa kokonaiset luostarit siirtyivät Athoksen aiemmin tyhjentyneisiin luostareihin ja vastaavasti monia naisluostareita perustettiin tyhjentyneisiin miesluostareihin. Numeroita huomionarvoisempi seikka on kuitenkin se, että Athoksen luostarit, samoin kuin kreikkalaiset naisluostarit eivät missään nimessä ole katoava ilmiö, vaan Kreikassa munkit ja nunnat ovat entistä koulutetumpia ja nuorempia tullessaan luostariin ja luostarit ovat monella tapaa aktiivisia keskuksia. Naisluostaritkin elävät nyt uutta kukoistuskauttaan. Niiden määrä on tasaisesti noussut 1920-luvulta lähtien,

jolloin Kreikassa arvioidaan olleen vain noin 200 nunnaa. Joidenkin lähteiden mukaan 1980-luvulla nunnia oli Kreikassa noin 3350 ja tänä päivänä nunnia on yli 4300. Merkittävää on, että nunnia on Kreikassa tänä päivänä enemmän kuin munkkeja, joita arvioidaan olevan noin 2900. On selvää, että luostarilaitos ei kukoistanut Osmanivallan päätyttyä, mutta tämä ei yksin riitä selittämään naisluostarien pitkään jatkunutta kasvua. Luostarien suosio kertoo myös siitä, miten Kreikan ortodoksit kokevat yhteiskunnan tilan, millaisia henkisiä ja hengellisiä arvoja pidetään tärkeinä. Kreikan luostarit voivat myös taloudellisesti yhä paremmin. Luostarit ovat saaneet lahjoituksia kirkolta ja yksityisiltä ihmisiltä ja ennen kaikkea työskennelleet ahkerasti elannon saamiseksi. Samalla kun luostarilaitos on elpynyt, on myös niihin kohdistuva pyhiinvaellus lisääntynyt.

Pyhiinvaeltajat vierailevat luostareissa yksityisesti tai tavallisesti paikallisten seurakuntien järjestämällä retkillä. Suurin osa naisluostarien pyhiinvaeltajista on kreikkalaisia, mutta erityisesti Athoksen ja Meteoran kaltaisilla alueilla vierailee myös ei-kreikkalaisia. Ortodoksisen tulkinnan mukaisesti kaikkia luostareihin saapuvia vierailijoita pidetään pyhiinvaeltajina eikä pyhiinvaeltajia ja turisteja erotella toisistaan. Kreikankielen pyhiinvaellusta tarkoittava substantiivi proskinima viittaa kumartamiseen, hartaudentarjoitukseen esimerkiksi kirkon tai ikonin edessä. Siihen ei siis kieliopillisesti tarkasteltuna sisälly ajatusta vaelluksesta, vaikka pyhiinvaeltaja olisikin tullut pitkän matkan takaa. Pyhiinvaelluksena pidetään toisin sanoen esimerkiksi Athosvuorelle tai Jerusalemiin suuntautuvan matkan ohella myös vaikkapa kotikylän luostarissa käymistä.

Kirkko on pyhiinvaelluksen keskiössä. Tullessaan luostariin pyhiinvaeltaja osallistuu tavallisimmin liturgiaan tai ehtoopalvelukseen, ja sytyttää tuohuksen ja suutelee kirkon ikoneita. Sosiaaliset tapahtumat seuraavat kirkossakäyntiä. Pyhiinvaeltajat keskustelevat tavallisesti nunnien kanssa, joko epämuodollisesti kahvikupin äärellä tai syvällisemmin sovittuna aikana. Monet tulevat naisluostariin nimenomaan keskustellakseen nunnien kanssa ja saadakseen apua heitä vaivaaviin henkilökohtaisen elämän asioihin. Nunnat puolestaan tarjoavat pyhiinvaeltajalle neuvojaan ja opastusta hengellisen kasvun ja pyhityksen (pyhitys, jumalallistuminen kr, theosis) tiellä.

Kuinka nunnien ja pyhiinvaeltajien välistä vuorovaikutusta voidaan analysoida yhteiskunnan tasolla ja uskontososiologian näkökulmasta? Seuraava esimerkki kertoo niistä rooleista, joita naisluostarilla voi kreikkalaisessa yhteiskunnassa olla.

Pyhiinvaellus ja kansallinen identiteetti

Steve Brucen ja David Voasin mukaan uskonnolla on merkittävä rooli nykyaikaisissa kansallisvaltioissa, mutta he painottavat myös, että uskontoa ei pidä tarkastella itsenäisenä voimana, vaan aina kontekstissaan ja tekijänä, joka useimmiten mukautuu kyseessä olevan valtion muuttuviin rajoihin ja tarpeisiin. Tämä on varteenotettava näkökulma myös tarkasteltaessa Kreikan uskonnollisuutta. Monet tutkijat ovat yhtä mieltä siitä, että Kreikassa ortodoksia on palvellut tradition ja kulttuurin ylläpitäjänä ja siten vahvistanut kansallisuuteen perustuvaa nationalismia.

Kreikkalaisten keskuudessa vallitsee voimakas identiteetti-tietoisuus, jota usein perustellaan antiikin Kreikan sekä Bysantin perinnöllä. Monet kreikkalaiset kokevat antiikin Kreikan sekä Bysantin kulttuurisena, henkisenä ja kielellisenä perintönään. Hellenismillä, termin nykykreikankielisessä merkityksessään (kr. *ellinismos* = kreikkalainen kulttuuri, kreikkalainen henki), on siis voimakas yhteys ortodoksiaan. Luostarit puolestaan voidaan nähdä roolissa, joka korostaa nostalgian ja perinnön tai perinteen merkitystä pyhiinvaeltajalle. Luostareilla on pyhiinvaeltajille symbolinen merkitys, joka auttaa ylläpitämään kulttuurista identiteettiä. Tämä johtuu pitkälti luostarien historiallisesta roolista. Osmani-imperiumissa luostari-instituutio yhdisti kreikkalaisia ja vahvisti siten kreikkalaisten yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä loi vahvan siteen kreikkalaisten ja luostarien välille. Tässä mielessä monet vierailijat pitävät luostareita historiallisesti arvokkaina ja arvostavat erityisesti niiden merkitystä Kreikan kansalle.

Luostarit ovat lisäksi monille lapsuusmuistojen paikkoja tai ne kuuluvat jollain muulla tapaa pyhiinvaeltajan menneisyyteen. Luostarilla voi olla tällainen nostalgia-rooli vaikka pyhiinvaeltajalla olisi myös elävä suhde luostariin. Monet kreikkalaiset ex-patriootit esimerkiksi yhdistävät luostarivierailun vanhaan kotimaahan suuntautuvaan matkaan.

Kesällä 2003 Jumalanäidin Kuolonuneen Nukkumisen luostarissa vieraili Saksassa asuva pariskunta, herra ja rouva Asteriadis. Keski-ikäinen pariskunta kertoi vierailevansa luostarissa aina Kreikanmatkallaan. Tällä kertaa he tulivat luostariin, koska rouva Asteriadis suri äitinsä kuolemaa. Nostalgisina paikkoina, luostarit tarjoavat työkaluja oman menneisyyden ja nykyisen elämäntilanteen reflektointiin. Pariskunta kertoi olevansa huolissaan kahdesta tyttärestään, joilla ei ole elävää suhdetta luostariin, vaikka, kuten herra Asteriadis totesi: ”Onneksi tyttäremme ovat hurskaita, toinen enemmän kuin toinen, mutta toinenkin on melko hurskas”. Pariskunnan suhde luostariin ja elämä kahden kulttuurin välissä kävi ilmi myös rouva Asteriadisin kritisoidessa saksalaisten turistien käytöstä samaisessa luostarissa. Hänen mukaansa turistit eivät tienneet miten luostarissa tulee käyttäytyä, he tulivat luostariin ”meikattuina ja väärin pukeutuneina”. Rouva Asteriadis koki turistien käytöksen loukkauksena hänen kansallista identiteettiään kohtaan.

Luostarien nostalgia-rooli tulee ilmi paitsi pyhiinvaeltajien ilmaisuissa, myös tarkasteltaessa nykykreikkalaista yhteiskuntaa laajemmissa kansainvälisissä yhteyksissä. Perustuen historialliseen rooliin, luostarit nähdään yhä ”imperatiivina”, kuten Mantzaridis kutsuu Athosvuorta. Mantzaridisin mukaan kreik-

kalaisten vahvuudet ja mahdollisuudet tulevat parhaiten ilmi traditiossa ja hengellisessä perinnössä, mikä auttaa kreikkalaisia säilyttämään identiteettinsä suuremmissa ympyröissä. Luostarilaitos voidaan siten nähdä yhtä aikaa edustavan Kreikan menneisyyttä ja nykyisyyttä. Samalla kun Kreikka maallistuu ja monet vieraantuvat Kirkosta, luostarielämä tarjoaa vaihtoehdon niille, jotka etsivät kestävämpiä uskonnollisuuden muotoja.

Monet pyhiinvaeltajat haluavat elää läheisessä suhteessa luostariin voidakseen ”elää ortodoksiaa”, toisin sanoen noudattaa ortodoksian ihanteita. Kun otetaan huomioon luostarien rooli kansallisen identiteetin ylläpitäjän, nostalgian ja perinteen paikkana, voidaan sanoa, että ortodoksia on paitsi arkielämää, myös ilmaus, jolla halutaan tehdä ero ”meidän” ja ”heidän” välille. Tällöin ”meillä” tarkoitetaan kreikkalaisia ortodokseja ja ”heillä” kaikkia muita, jotka eivät elä ortodoksiaa, riippumatta siitä, ovatko he kreikkalaisia tai ulkomaalaisia. Luostarin pyhiinvaeltajalle ortodoksina eläminen merkitsee myös rajankäyntiä muiden ihmisten kanssa. Ortodoksiaa eletään suhteessa toisiin ihmisiin. Toisia voivat olla niin kreikkalaiset kanssaihmiset kuin toiset eurooppalaiset kuin ketkä tahansa muutkin.

Kirjallisuutta:

Alpéntzos, Gavriil S. 2002. O Paideftikos Rolos ton Monastirion. (Luostarien didaktinen rooli) Athina: Apostoliki Diakonia.

Binns, John. 2002. An Introduction to the Christian Orthodox Churches. Cambridge: Cambridge University Press.

Bruce, Steve & Voas, David. 2004. The Resilience of the Nation-State: Religion and Politics in the Modern Era., in *Sociology*. pp. 1028-1029. London: SAGE Publications.

Mantzaridis, Georgios. 1981. New Statistical Data Concerning the Monks of Mount Athos. *Social Compass*, 22, 1. Sage Publications.

Molotokos-Liederman, Lina. 2003. Identity Crisis: Greece, Orthodoxy, and the European Union. *Journal of Contemporary Religion*. Volume 18, No. 3, 2003, pp. 291-315. Carfax Publishing.

Sotiriou, Eleni. 2004. Contested Masculine Spaces in Greek Orthodoxy. *Social Compass* 51 (4), 2004, 499-510. Sage publications.

Parva litteraria Byzantina:

Suvi-Anne Siimes & Nanna Kristoduli (2006): *Taivas alkaa maasta Minerva*. Helsinki.

“Meidän valintamme ovat syvästi erilaisia ja niin ovat varmasti myös syyt ja perusteet valintojemme takana. Yhteistä meille on se, että me olemme kuitenkin selvästi valinneet jotakin. Silti meno luostariin ei varmastikaan ollut mikään 1970-luvulle tyypillinen valinta. Luulen, että se oli vielä paljon epätyypillisempi valinta kuin omani eli se, että tulin 80-luvun alussa ylioppilasvuoteni syksynä äidiksi ja että hankin siihen perään vielä toisenkin lapsen heti aloitettuani opinnot yliopistossa.” (Siimes, Kristoduli: 85)

Tämä Suvi-Anne Siimeksen luonnehdinta on hyvin kuvaava kirjeenvaihdon lähtöasetelmalle. Huippupoliitikko ja nanna voivat äkkiseltään todella vaikuttaa hyvinkin kaukaisilta toisilleen, mutta yllättäen voi myös löytyä samankaltaisuutta valinnoissa.

Olen lukenut näiden kahden viisaan naisen ajatuksia mielenkiinnolla, ja minulle kirjeistä välittyy hyvinkin koko elämän kattava onnellisuus. Onnellisuus itse elämästä, luonnosta ja sen kauneudesta, ja oman vakaumuksen toteuttamisesta. Kristodulille luostarielämä oli hyvin selkeä valinta, mutta ennen vetäytymistä hän kuitenkin opiskeli Helsingin yliopistossa ja vaikutti - ah niin tutussa - Symposiumissakin. Suvi-Anne Siimes mieltää omaksi luostarikseen äitiyden, mutta on ilmeistä, että myös vaikuttaminen politiikan kautta on hänelle kutsumus.

Lukiessa myös silmät avautuvat ennakoajatuksista - poliittikkokin voi olla iloinen ja laiskuuttakin rakastava äiti ja nunnakin voi olla melkoisen urheilullinen. Täytyy myöntää, että ajoittain Kristodulin elämä vaikuttaa hiihtoretkineen, vuoristopatikoineineen ja uimaretkineen huomattavasti reippaammalta kuin omani.

Pääsisäistäkin odotellessa pohdiskelu elämän suunnan löytämisen tärkeydestä tuntuu hyvin rauhoittavalta. Tärkeää ei ehkä olekaan se mitä valitsemme, kunhan valintamme on meille itsellemme uskollinen ja olemme tyytyväisiä elämäämme kohtaloamme toteuttaessamme.

Sibyllat idän ja lännen, antiikin ja keskiajan välissä
Jesse Keskiaho

Sibyllan, jumaluudesta inspiroituneena ennustaneen naisen, poliittinen ura mitä ilmeisemmin alkoi viimeistään neljännellä vuosisadalla eKr. Sibylla-hahmojen ikä ja alkuperä on hämärän peitossa ja jo antiikissa spekulatioiden varjostama, mutta todennäköiseltä tuntuu, että myyttisellä hahmo(i)lla, kenties jo Eumeloksen 700-luvulla eKr. mainitsemalla Zeuksen ja Lamian Sibylla-nimisellä tyttärellä, alettiin viimeistään klassisen kauden lopussa tukea kreikkalaisten kaupunkivaltioiden levittämiä poliittisia oraakkeleja. Edelleen vaikuttaa siltä, että nouseva Rooma omaksui, kenties varhainkin, mutta viimeistään 200-luvulla eKr., tämän hahmon halussaan pitämänsä rituaaliohjeiden kokoelman laatijaksi. Tämän virallisen kokoelman, libri sibyllini, merkitys valtakunnan kohtalolle puolestaan näyttää kannustaneen kilpailevaan kirjoitteluun Sibyllan nimissä. Mahdollisesti jo 200-luvulla eKr. Egyptissä alkoi helleenijuutalainen Sibylla ennustaa yhdestä Jumalasta ja kehoittaa tapain parannukseen maallisten valtakuntien kautta tulevan maailmanlopun edellä. Kristinuskon piirissä jotkin yhteisöt jatkoivat ensimmäisillä vuosisadoilla tätä kirjoittelua, ja Sibylla alkoi julistaa Vapahtajasta.

Roomalaisten virallinen kokoelma paloi vuonna 83 eKr., mutta se koostettiin uudelleen seuraavan vuosikymmenen aikana. Virallinen Sibylla ilmeisesti kunnostautui siinä määrin vuosisadan levottomuuksissa, että nouseva yksinvaltius koki tarvetta ottaa sen tiukasti hallintaansa. Augustus siirsi Juppiterin temppelissä säilytetyn kokoelman Apollon temppeliin Palatiumille, ja keisariajalla Sibyllasta kuullaan yhä vähemmän, kunnes Rutilius Namatianus väittää Stilichon vuonna 405 antaneen polttaa kokoelman. On itse asiassa mahdollista, että virallisen Sibyllan merkitys oli heikentynyt kilpailevien, lähinnä juutalaisten ja kristillisten Sibylla-profetioiden saavuttaessa kuulijoita. Vaikka kristityt teologit eivät nähneet Sibyllassa kuin Kristuksesta todistavan pakanan, oli tältä pohjalta varmasti mahdollista väittää muiden sopivien Sibyllan nimissä lausuttujen ennustusten olevan tosia, vaikkei suosion jatkumiselle välttämättä tarvittu kristillisiä perusteluja.

Zosimos (2.36–7) mainitsee 500-luvun Itä-Roomassa keskustellun Sibyllan nimellä kierrätetyistä poliittisista ennusteista. Prokopios (goth. 5.7.6–8) puolestaan kertoo Illyricumin magister militumin, gepidprinssi Munduksen, kaaduttua Afrikkaa takaisin vallattaessa ihmisille muistuneen mieleen Sibyllan säkeen *Africa capta Mundus cum nato peribit*, jonka merkityksen he nyt kuvittelivat ymmärtävänsä. Toisaalta myös Roomassa näyttää yhä olleen jonkinlainen, mahdollisesti jopa virallinen latinankielinen kokoelma Sibyllan oraakkeleita. Goottien piirittäessä kaupunkia 535 eräät patriisit esittelivät oraakkeleita, jonka mukaan kaupunki olisi vaarassa heinäkuun loppuun asti, ellei se saisi

kuningasta: Quintili mense * * rege nihil Geticum iam * (goth. 5.24.28–37). Näin ei kuitenkaan tapahtunut, mikä saa Prokopioksen oraakkeliin luonnetta ja tulkintaa pohdittuaan esittämään, ettei Sibyllaa voi kuolevainen ymmärtää ennen kuin aika häntä tulkitsee. Noin vuonna 660 Austrasiassa laadittu nk. Fredegarin kronikka mainitsee ohimennen länsigoottien kuningas Athanagildin tyttären Brunhildan (n. 534–613) Sigibert I:n kuningattarena aikaansaamista levottomuuksista, ja toteaa tämän toteuttaneen seuraavanlaisen Saevilan ennustuksen: Veniens Bruna de partibus Spaniae, ante cuius conspectum multae gentes peribunt (III.59). Kertomuksesta, kuten kenties edellä mainituitakin, on tosin vaikeaa sanoa heijasteleeko se enemmän kirjoittajansa historiankirjoituksellisia malleja vai historiallisia tapahtumia. Joka tapauksessa poliittisen Sibylla-profetian idea tarjoillaan todellisenä.

Alun perin kreikankielinen juutalais-kristillinen oraakkelimateriaali kiersi myöhäisantiikissa ainakin osin latinankielisenä: Augustinus lainaa (civ. 18.23) Kristuksesta ennustavaa osaa myöhemmin 8. sibylliinisenä oraakkeliin tunnetusta runosta. Käsikirjoitusmateriaali osoittaa latinankielisten versioiden eräistä niistä kreikankielisistä oraakkeleista, jotka viimeistään renessanssiaikana koottiin yhdeksi, nykyään Oracula Sibyllinan nimellä tunnetuksi kokoelmaksi, kiertäneen läntisessä Euroopassa. Mahdollisesti jo 300-luvulla 8. oraakkeliin tehty käännös toimi pohjana 700-luvulla Italiasta tai Ranskasta levinneille, Kristuksen sovituskouluun ja viimeistä tuomiota käsitteleville runoilille (Dicta Sibyllae Magae, Veniet enim rex omnipotens). Itsenäinen versio 8. oraakkeliin, mahdollisesti Eusebioksen kirkkohistoriaan sisältyvä lainaus, päättyi Theodoros Tarsolaisen (n. 602–90) mukana Canterburyyn, jossa se käännettiin latinaksi 600-luvun lopulla. Toisaalta Sibylla esiintyi myös täysin uusien luomusten, kuten Bernhard Bischoffin karolingisesta käsikirjoituksesta löytämän Sibylla Theodolan paratiisinäkyjen, kirjoittajahahmona.

Antiokialainen Johannes Malalas (491–578) tallettaa Chronographiassaan (10.O298–O299) ensimmäistä kertaa tarinan, jonka mukaan keisari Augustus olisi pyytänyt ennustajalta tietoa seuraajastaan, ja saanut vastaukseksi taivaallisen heprealaisen tulevan hallitsemaan Roomaa. Tämä olisi johtanut hänet rakennuttamaan Capitoliumille Jumalan pojan alttarin paikalle, jossa jo tarinan kirjoitusaikaan nousi Marian kirkko. Länteen tarina saapui viimeistään 600-luvun lopussa, viimeisimmän teorian mukaan em. Theodoroksen Canterburyssä laatimana käännöksenä. Sibylla vaikuttaa lisäty tarinaan vasta myöhemmin. Vuosina 1140–3 kirjoitetussa Mirabilia urbis Romae-pyhiinvaellusoppaassa kerrotaan Augustuksen konsultoineen Sibyllaa, joka kolmen vuorokauden paaston jälkeen lausui keiserille 8. sibylliinisestä oraakkeliin Augustinuksen siteeraamana latinankielisenä käännöksenä. Teksti vihjaa, että asiasta liikkui kaksi erilaista legenda: oraakkeliin jälkeen Augustus saa talossaan Capitoliumilla Neitsyt Marian ilmestyksen.

Merkittävin keskiaikaisessa lännessä Sibyllan nimellä kiertänyt teksti sai alkunsa ilmeisesti jossakin Rooman valtakunnan itäisessä osassa ehkä jo vuosina 324/30–84/90; tämä hypoteettinen versio ilmeisesti ennusti Konstantinopolin suistuvan pääkaupungin asemasta n. vuonna 510. Kreikkalaisen oraakkelin vanhin säilynyt versio syntyi kuitenkin Baalbek-Heliopoliksessa vuosina 502–6. Se kertoo Roomaan saapuneesta Sibyllasta, joka saa Capitoliumilla (kuviteltujen oliivipuiden varjossa) tehtäväkseen tulkita sadan roomalaisen tuomarin näkemän unen, jossa yhdeksän toinen toistaan verisempää, ‘manalankaltaista’ aurinkoa nousi peräjälkeen taivaalle. Sibylla tulkitsee unen degeneroituvaksi maailman aikojen sarjaksi, joka helpottuu vain neljännen auringon ajaksi Kristuksen syntymän johdosta. Sibylla ennustaa pakanatuomareille ja paikalle tulleille juutalaisille papeille Kristuksen elämästä ja kärsimyksestä. Viimeisten aurinkojen aikana historia, peitenimekkeiden alla lueteltujen hallitsijoiden johdolla, kulkee kohti loppuaan, ‘kadotuksen hallitsijan’ ja Ristiinnaulitun taistelua. Laatiija on sijoittanut viimeiseksi maalliseksi hallitsijaksi Heliopoliksesta nousevan kuninkaan, jonka kadotuksen hallitsija surmaa, ja sen eskatologisella hahmotelmalla on selkeitä yhteyksiä persialais-sodan alkuvaiheen synkkiin näkyymiin.

Kuten monilla idän ja lännen välissä liikkuneella tekstillä, on tälläkin oraakkelilla monimutkainen tekstihistoria. Kreikankielisen tekstin editoinut Paul J. Alexander osoitti kreikankielisen version arkkityypin olevan latinankielisiä versioita vanhemman. Hän myös ehdotti versioiden hallitsijaluetteloiden eroavaisuuksiin latinankielisen tradition perustuvan Theodosius I:n aikana laadittuun ja käännettyyn versioon. Latinankielinen versio määrittää Sibyllan tiburilaiseksi, so. tivolilaiseksi, ja siirtää tämän konsultoinnin pakanallisen vallan keskuksesta Capitoliumilta kristilliselle Aventinukselle.

Vaikka yhden latinankielisen version editoinut Ernst Sackur oletti sen kiertäneen ainakin varhaiskeskiaikaisessa Italiassa, ei tekstistä ole merkkiäkään ennen ensimmäisiä käsikirjoituksia 1000-luvun lopulta. Ensimmäisten säilyvien käsikirjoitusten toisistaan poikkeavat tekstiversiot antavat ymmärtää tekstin eläneen jo jonkin aikaa ennen näiden käsikirjoitusten laatimista. Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan noustessa lännessäkin kiinnostuttiin idän keisarikunta-profetioista, joita lähettiläät näkivät matkoillaan: Liutprand Cremonalainen (920–72) kertoo (rel. 39) nähneensä kreikkalaisilla kirjoja, joita nämä kutsuivat Danielin näyiksi, mutta jotka hänestä vaikuttivat sibylliinisiltä, ja joista selvisivät mm. keisarien odotettavissa olevat hallitusajat. On vaikeaa määrittää, millaiseen tekstiin Liutprand viittaa, ja tätä kohtaa onkin käytetty todistamaan niin Danielin nimissä kulkevan unikirjan kuin baalbekiläisen Sibyllankin kaltaisen tekstin olemassaolosta.

Bernard McGinn on ehdottanut, että ensimmäinen latinankielinen käännös ja oraakkeli-versio Baalbekin Sibyllan kaltaisesta tekstistä tehtiin vasta keisari Otto III:n (980–1002) aikana. Tekstistä joka tapauksessa laadittiin hallitsijoiden osalta päivitetty versio 1030-luvulla, ja tämä muodostaisi vanhimman meille säilyneen latinankielisen tekstin. Investituurariidassa paavia kannattava puoli valmisti tekstistä 1090-luvulla lyhennelmän, joka kiersi Cumaen Sibyllan nimissä. Oton aikaisesta käännöksestä kuitenkin muokattiin vielä Henrik IV (1056–1104) aikana versio, jossa aiemmista poiketen ei povattu läntisestä keisarista lopunaikojen johtajaa, vaan odotettiin maailmanlopon koittavan vasta läntisen ja itäisen keisarihuoneen yhtyessä.

Tiburin Sibyllana tunnetun tekstin eri versiot muodostuivat myöhemmän keskiajan bestsellereiksi–tekstitraditiota viimeksi tutkinut Anke Holdenried laskee noin sata käsikirjoitusta sen eri versioista. Eräs versio Sibyllan oraakkelista päätyi jopa painetuksi Johannes Herwagen nuoremman 1563 Baselissa julkaisemassa Beda Venrabiliksen Opera omniassa. Holdenried on edelleen selventänyt oraakkelin versioiden suhteellista kronologiaa, ja argumentoi, ettei sen suosio kerro kiinnostuksesta eskatologiseen poliittiseen historiaan. Tekstiä luettiin Jumalan ihmiseksi tulleesta pojasta ennustaneen Sibyllan profetiana, ei niinkään sen lopunaikojen politiikasta kertovan sisällön vuoksi. Tästä kertoo tekstin käsikirjoituskontekstien lisäksi se, ettei sitä suinkaan aina päivitetty vastaamaan kulloistakin poliittista tilannetta. Tällaisessa kristologisessa, yleisesti toista tulemistä korostavassa merkityksessä todisti myös myöhemmän keskiajan kenties kuulluin Sibylla, todennäköisesti väärin Tuomas Celanolaiselle (n. 1190–1260) attribuoitussa Dies iraessa, kuningas Daavidin kera. Nimenomaan tässä kirkkoisien korostamassa roolissa Kristuksesta ennustaneena pakanana päätyivät Sibyllat esimerkiksi Sienan katedraalin lattiaan tai Sikstiiniläiskappelin kattoon.

Myöhäisantiikin ja keskiajan Sibylla toimi luotaessa uutta ja tarkoituksenmukaisempaa kuvaa menneisyydestä (ja tulevasta). Aikana, jolloin inhimilliseen historiasuhteeseen muistamisen rinnalla olennaisesti kuuluva luova unohtaminen erityisesti korostui, oli idän ja lännen välisellä kirjoitetulla ja suullisella tiedonvälityksellä ja käännöksillä osansa uuden historiatiedon synnyssä–esimerkkinä voisi mahdollisesti viitata vaikkapa Konstantinuksen kasteen uudelleentulkintaan. Sibyllan hahmo toimi samantyyppisesti, hämärtäen välittämässä tiedon alkuperän ja antaen sille selvänäkijän auktoriteetilla uuden aseman, pelastaen prosessissa osia pakanallisesta antiikista kristilliseen todellisuuteen. Päivänkohtaisiin tarpeisiin liittyvä poliittinen ennustelu selkeästi jatkui, mutta kestävimmit oraakkelit yhdistivät mennyttä ja tulevaa suurempina linjoina. Sibyllan nimessä yhdistyi pakanallinen menneisyys, tulkintaa kaipaava nykyisyys ja kristillinen tulevaisuus yhdeksi historianäkemykseksi, jota hallitsi Kristuksen sovituskoulema ja toisen tulemisen odotus.

Kirjallisuutta:

Alexander, Paul J., *The Oracle of Baalbek. The Tiburtine Sibyl in Greek Dress*, *Dumbarton Oaks Studies* 10, Washington, DC 1967.

Alexander, Paul J. (1980) 'The Diffusion of Byzantine Apocalypses in the Medieval West', A. Williams (toim.) *Prophecy and Millenarianism. Essays in Honour of Marjorie Reeves*, Harlow 1980, 53–107.

Bischoff, Bernhard (1966) 'Die lateinischen Übersetzungen und Bearbeitungen aus den *Oracula Sibyllina*', *Mittelalterliche Studien, Ausgewählte Aufsätze zur Schriftkunde und Literaturgeschichte I*, Stuttgart, 150–171.

Bischoff, Bernhard (1984) 'Sibylla Theodola, eine Beschreibung des Paradieses (VIII. Jahrhundert?)', idem., *Anecdota novissima. Texte des vierten bis sechszehnten Jahrhunderts, Quellen und Untersuchungen zur lateinischen Philologie des Mittelalters* 7, Stuttgart 1984, 57–79.

Brocca, Nicoletta (2001) 'L'acrostico cristologico della Sibilla Eritrea', *Aevum Antiquum* n.s. 1, 367–86.

Chirassi Colombo, Ileana–Tullio Seppilli (toim.) *Sibille e linguaggi oracolari. Mito, storia, tradizione. Atti del convegno internazionale di studi Macerata–Norcia 20–24 Settembre 1994*, *Ichnia* 3, Pisa–Roma 1998.

Holdenried, Anke (2002) 'The Bedan Recension of the Sibylla Tiburtina: New Manuscript Evidence and its Implications', Michael W. Herren–C.J. McDonough–Ross G. Arthur (toim.) *Latin Culture in the Eleventh Century. Proceedings of the Third International Conference on Medieval Latin Studies Cambridge, September 9–12 1998* 1, *Publications of The Journal of Medieval Latin* 5, Turnhout, 410–443.

McGinn, Bernard (1985) 'Teste David cum Sibylla: The Significance of the Sibylline Tradition in the Middle Ages', J. Kirschner–S.F. Wemple (toim.) *Women of the Medieval World. Essays in honor of John H. Mundy*, Oxford–New York 1985, 7–35.

Potter, David, *Prophets and Emperors. Human and Divine Authority from Augustus to Theodosius*, *Revealing Antiquity* 7, Cambridge, MA–London 1994.
Sackur, Ernst, *Sibyllinische Texte und Forschungen. Pseudomethodius, Adso und die Tiburtinische Sibylle*, Halle 1898.

Monreale - Sisilian Bysantin helmi
Anna Rosa Lappalainen

Monrealen pikkukaupunki Palermon liepeillä kätkee mykistävän kokoelman Bysantin mosaiikkitaideita. Upeasti säilyneet mosaiikit peittävät kaupungin "Santa Maria la Nuova" -katedraalin sisäpuolen lähes kaikki sisäpinnat noin 10.000 neliömetrin alalta. Bysantin ystäville kaupunki on suorastaan pakollinen tutustumiskohde.

Monreale eli "kuninkaallinen vuori" oli ennen Sisilian arabi- ja normannihallitsijoiden metsästysmaastoa. Tuolloin metsäinen vuori vilisi riistaa - peuroja, villisikoja ja villikissoja ja tarjosi haukoilla metsästäväälle ylimystölle myös upeat näkymät Palermon kaupungin ja Conca d'Oron lahden yli. Nykyisen Monrealen kaupungin paikalla sijaitti pieni saraseenien kylä nimeltään Ba'lat, josta paikalliset viljelijät veivät satonsa myytäväksi Palermon soukiin eli torille.

Monrealen katedraalin rakennutti Sisilian viimeinen normannikuningas Guglielmo II "hyvä". Hän peri valtaistuimen isältään Guglielmo I:ltä "pahalta" vuonna 1166 ollessaan vain 13-vuotias. Nuori kuningas hallitsi täysi-ikäistymiseensä saakka äitinsä Margharita de Navarran holhouksessa. Aateliset Palermon piispan kautta pyrkivät manipuloimaan kuningasta ja hänen äitiään antamaan heille lisää maata ja valtaa. Guglielmo II halusi vahvistaa asemaansa ja näyttää valtakuntansa mahtavuutta rakennuttamalla katedraalin. Hän sai myös unessa näyn, jossa Neitsyt Maria kehotti kuningasta rakentamaan katedraalin isänsä valtiolta varastamallaan rahoilla. Rakennustyöt aloitettiin vuonna 1174 kuninkaan ollessa 21-vuotias. Guglielmo II halusi myös tehdä "latinalaisesta" eli katolisesta kirkosta Sisilian virallisen kirkon saarella vielä tuolloin yleisen ortodoksikirkon sekä siedetyn Islamin yläpuolelle. Paavi Aleksanteri III nimittikin Monrealeen arkkipiispan vuonna 1183. Huolimatta Guglielmo II:n katolilaisuuden suosimisesta hänen hovissaan oli runsaasti myös arabeja - astrologeja, ministereitä sekä lääkäreitä. Hänen sanotaan myös pitäneen palatsissaan haaremia ja puhuneen sekä kirjoittaneen sujuvasti arabiaa.

Ulkoapäin melko vaatimattomassa katedraalissa on yhdistelty vaikutteita arabialaisesta, bysanttilaisesta sekä roomanisesta tyylistä. Sen rakentamiseen ja koristeluun ovat osallistuneet aikansa parhaimmat mestarit uskoon katso-matta ja se tarjoaakin meille kurkistusikkunan upeimpaan käsityötaiteeseen, jota 1100-luvun kristikunnalla ja arabimaailmalla oli tarjota. Myös katedraalin vieressä sijaitseva benediktiläisluostari riittäisi jo yksinään tekemään Monrea-

len maailmankuuluksi.

Katedraali on kuuluisin upeista mosaiikeistaan. Täysin kultataustaisten mosaiikkiteosten peitossa oleva sisätila onkin mykistävä näky. Teosten herkkä kauneus ja katedraalin ikaikainen tunnelma siivittävät kävijän mielen Bysantin aikaan. Tilaa hallitsee valtava Cristo Pantokrator, jota ympäröivät arkkiengelit, kerubit, serafinit, profeetat ja apostolit. Katedraalin kaikkiaan 130 mosaiikkiteosta esittävät raamatun kertomuksia ja muita uskonnollisia tapahtumia. Vanhan testamentin aiheet on esitetty keskilaivan alueella. Sivulaivat taas on omistettu Uuden testamentin tapahtumille. Poikkilaivassa on pyhimysten kuvia. Monet mosaiikeista on varustettu kreikan- tai latinankielisin kommentein. Presbyteerion sivuilla on kaksi mielenkiintoista teosta. Niistä toinen esittää Kristuksen kruunaamassa Guglielmo II:n ja toinen jälkimmäisen luovuttamassa Monrealen katedraalin Neitsyelle. Elävien kuninkaiden kuvaaminen uskonnollisissa aiheissa on Länsi-Euroopassa harvinaista.

Monreale sijaitsee Palermosta 7 km etelään Monte Caputon rinteellä. Katedraaliaukiolta on upeat näkymät Conca d'Oro -laaksoon ja Palermon kaupungin ylle. Kaupunkia ympäröivät sitruslehdot ja hedelmäviljelmät. Monreale on ylpeä juuristaan ja vaalii bysanttilaisia, arabialaisia ja romanisia perinteitään. Nykypäivän Monreale on eloisa 25.000 asukkaan pieni sisilialaiskaupunki. Kannattaa tutustua myös itse kaupunkiin ja vaikka ostaa tullaiksi arvostettua monrealelaista bysanttilaisvaikutteisesta keramiikkaa, käsitöitä tai vaikkapa jotain lukemattomista paikallisherkuista.

Tervetuloa!

Bysantin tutkimuksen seuran vuosikokous

27.4. 2006
klo 17-20

Tieteiden talo, sali 404
Kirkkokatu 6, Helsinki

Vuosikokouksessa kuulemme Mari-Johanna Rahkalan esitelmän
Kreikkalaisten naisluostarien roolit ja funktiot
uskontososiologisesta näkökulmasta

Bysantin tutkimuksen seura
Sällskapet för Bysantinsk Forskning

Tieteiden talo
Kirkkokatu 6
00170 Helsinki

Seuran johtokunta v. 2005

puheenjohtaja Matti Kotiranta
sihteeri Sanna-Ilaria Kittelä
varapuheenjohtaja Martti Leiwo
taloudenhoitaja Mari-Johanna Rahkala
Jeanette Lindblom
Mika Hakkarainen
Ilkka Syväne
Meri Päivärinne

Seura pyrkii kokoamaan yhteen sekä Bysantin tutkimuksen piirissä tai sitä sivuavilla aloilla työskentelevät tutkijat että kaikki alasta kiinnostuneet.

Jäsenmaksu 13 € (opiskelijat 6 €) maksetaan seuran tilille
Nordea 157230-27391.

Yhteystiedot pyydetään jättämään joko postitse seuran postiosoitteeseen tai sähköisesti osoitteeseen bts@pro.tsv.fi.